

А.С. ЯРОШЕНКО, ДВНЗ «УАБС НБУ»

СПЕЦИФІКА ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

В статті автором розглянуто особливості конкурентних відносин на ринку банківських послуг, визначено чинники, які посилюють банківську конкуренцію. Систематизовано основні тенденції її розвитку в світі на сучасному етапі.

In the article the author discusses the features of competition on the banking market, defined factors that increase banking competition. Are systematized principal trends of development of banking competition in the world today.

Ключові слова: банківська конкуренція, фактори конкуренції, тенденції банківської конкуренції.

Актуальність проблеми. Ринок фінансових послуг України характеризується наявністю великої кількості споживачів та продавців послуг – банків. Так, на сьогодні в країні функціонує 194 банки. Проте особливістю вітчизняної банківської системи є те, що найбільші 10 банків контролюють близько 75% усього ринку послуг. В умовах високої конкуренції іншим банкам важко отримати великого ступеню контролю над більш-менш суттєвою часткою ринку. Кожен з великих банків відчутно реагує на стратегію конкурентів, особливо в умовах фінансової кризи. Крім того, ліберальні вимоги НБУ до створення та функціонування банків, спрощення умов отримання прибутку призвели до створення великої кількості нових банків, а також ще сильнішого посиленню конкуренції між ними. У таких умовах актуальним стає питання дослідження та аналізу особливостей конкуренції в банківській системі. Значну увагу необхідно приділити детермінації сучасних тенденцій банківської конкуренції в світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти конкурентних відносин в банківській сфері розглядаються в наукових працях таких вчених як: І. Андрєєв, А. Баталов, Е. Колкарева, Ю. Коробов, Г. Коробова, В. Масленченков, В. Мехряков, А. Мовсесян, В. Попков, Г. Самойлов, А. Тавасєв, Н. Ребельской, Н. Попова, Ю. Уткін, С. Черних, В. Хабаров та інші.

Мета роботи - аналіз сучасного стану конкуренції в банківській сфері, виявлення причин посилення конкуренції, а також основних тенденцій її розвитку в світовому економічному просторі.

Основні результати дослідження. Широко визнаним є той факт, що банки та банківська система займають особливе місце в економіці, в значній мірі через їх вразливість до нестабільності порівняно з іншими

сферами та суб'єктами господарювання. Розвиток фінансово-кредитних установ призвів до посилення банківської конкуренції на сучасному етапі.

Конкуренція у банківській сфері може проявлятися в аналогічних видах і формах як і конкуренція між іншими суб'єктами господарювання. Проте між ринковою та банківською конкуренцією існують певні відмінності. **Розглянемо особливості конкуренції в банківській сфері** (табл. 1).

Безумовно, на рівень банківської конкуренції впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори.

Таблиця 1

Особливості конкуренції в банківській сфері
(складено автором на основі [1-8])

<i>Особливість конкуренції в банківській сфері</i>	<i>Характеристика особливості</i>
Специфічність банківського товару	Товаром, яким оперують банківські установи, є гроші. Цей загальний еквівалент вартості характеризується абсолютною ліквідністю в порівнянні з іншими продуктами. Крім того, банківські продукти в певній мірі є абстрактними. Незамінність та специфічність банківського товару стає причиною високої ризикованості діяльності та, відповідно, загострення конкуренції в банківській системі.
Характер банківської конкуренції	Конкуренція в банківській системі є відносно новим явищем, проте характеризується високою інтенсивністю та різноманіттям форм прояву.
Мобільність фінансового капіталу.	У порівнянні з товарними ринками, фінансові потоки мають значну мобільність, оскільки на них не впливають географічні обмеження. Завдяки використанню електронних систем розрахунків грошові кошти за короткий проміжок часу переміщуються на будь-які відстані.
Розмаїття суб'єктів конкуренції	Суб'єктами конкуренції в банківській сфері є не тільки банки, а й фінансово-кредитні небанківські інститути та не фінансові організації.
Орієнтація на диференціацію банківського продукту	Конкуренція в банках в межах галузі набуває характеру видової, оскільки спектр послуг видозмінюється та диверсифікується
Багатогранна роль банків	Банки можуть виступати як посередники, покупці та продавці в різних секторах ринку фінансових послуг.
Відсутність небанківських конкурентів	Послуги банків характеризується взаємозамінністю, проте не мають конкурентів серед небанківських суб'єктів господарювання. Отже, міжгалузева конкуренція можлива лише у формі переливу капіталу
Наближеність до центру створює конкурентні переваги банківській установі.	Така закономірність спостерігається як на рівні світових фінансових центрів, так і на рівні країн та регіонів: більша частина банків та капіталу зосереджена у великих містах та розвинутих областях, оскільки це відкриває доступ до висококваліфікованого персоналу, нових технологій тощо.
Специфіка вхідних бар'єрів	На ринку банківських послуг відсутні певні вхідні бар'єри, характерні для підприємств товарного ринку (наприклад, патентування), але існують законодавчі та правові обмеження діяльності банків. Проте вхід на ринок нових суб'єктів не пов'язаний з витісненням старих.
Обмеження цінової конкуренції	Рівень цін на банківські послуги регулюється нормативами та постановами НБУ, тому конкуренція переважно має здійснюватись з допомогою нецінових методів конкуренції, реклами, управління якістю послуг.

Продовження таблиці 1

Велика частка запозичених коштів в структурі банківського капіталу	Банки відзначаються високим рівнем залежності від своїх клієнтів, оскільки власні кошти складають лише невелику частку банківського капіталу
Взаємозв'язок з іншими сферами економіки	Останнім часом роль банків в економіці значно зросла в результаті регулюючої ролі банків на ринку фінансових послуг та незамінності грошей. Фінансово-кредитна сфера знаходиться у тісному взаємозв'язку з підприємництвом, населенням та сферою державних фінансів.
Обмеженість видів банківських послуг	Банківська діяльність характеризується невеликим спектром послуг, які надаються. Її не можна суміщати з торгівельною, виробничою або іншими видами діяльності. Внаслідок цього поле для конкуренції є відносно вузьким.
Жорстокий банківський нагляд	Діяльність банків реалізується під впливом постійного регулювання з боку органів банківського нагляду, що створює велику кількість вимог та нормативів, поглиблюючи конкуренцію.
Переважно олігополістичний характер конкуренції	Така форма конкуренції сприяє кооперуванню банків, створенню об'єднань та узгодженню стратегій між ними.
Велика роль іміджу та стабільності банку	Клієнти надають перевагу банкам, які є більш популярними та надійними. Ділові стосунки банку з клієнтами мають переважно довгостроковий характер, а тому стабільність установи стає визначальним.

Автор роботи [9] виділяє чинники, які інтенсифікують конкуренцію в банківській системі, наведені на рис. 1.

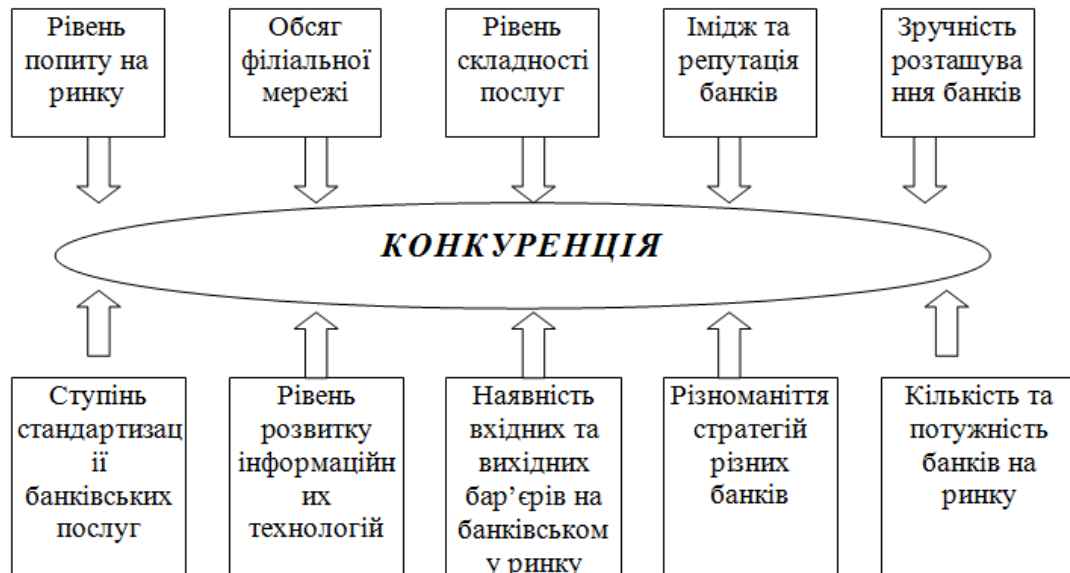

Рис. 1. Чинники, які посилюють банківську конкуренцію

Розглянувши особливості банківської конкуренції та проаналізувавши роботи [10-15], можна виділити певні *тенденції її розвитку в світі на сучасному етапі*.

1. *Більш ліберальним стає державне регулювання конкуренції в банках та антимонопольне законодавство, зняті обмеження на здійснення певних фінансових операцій.* Разом з цим зникають бар'єри

для проникнення іноземних банків на вітчизняний фінансовий ринок. Приходячи на вітчизняний ринок, іноземні банки впроваджують міжнародні стандарти банківського обслуговування та новітні методи менеджменту, що сприяє зростанню рівня конкуренції в банківській системі, створюючи загрозу для українських банків.

2. Банківська конкуренція, як і більшість сучасних економічних процесів, *схиляється до глобалізації*. Банки розвинутих країн світу сконцентрували свою увагу на нових ринках збуту – країнах, що розвиваються, – у формі участі в капіталі іноземних банків, прямих та портфельних інвестицій, відкриття філій, надання кредитів тощо.

3. У результаті загострення конкуренції та зростання чутливості споживачів банківських продуктів до ціни призвело до зменшення різниці між депозитними та кредитними відсотковими ставками, вартість людських ресурсів та витрати в банках зросли. Усе це призвело *до обмеженого використання методів цінової конкуренції та зосередженні стратегічного управління на неціновій конкуренції*. Споживачі, як фізичні, так і юридичні особи, пред'являють підвищені вимоги до якості банківських послуг, задоволення потреб клієнтів. Окрім цього, ефективність цінової конкуренції обмежується такими факторами: значні фінансові переваги великих банків при цінній боротьбі; законодавчі обмеження; миттєва реакція конкурентів на будь-які зміни в ціні на банківські послуги.

Проте разом з цим, частина вітчизняних банків вводить нові види комісійних платежів, замість задоволення потреб клієнтів і вдосконалення системи обслуговування.

4. *Посилення конкуренції з боку небанківських фінансових інститутів*, зокрема кредитних спілок, ломбардів, фінансових та страхових компаній. Зазначені установи мають ряд переваг в порівнянні з банками, серед яких: простота отримання готівки, розгалужена філіальна мережа, більш привабливі відсоткові ставки для клієнтів. У багатьох розвинутих країнах світу активи небанківських фінансово-кредитних установ зростають швидшими темпами, ніж активи банків. Разом із поширенням мережі Інтернет, збільшується кількість фірм, які надають фінансові послуги, створюючи конкуренцію банкам. Незважаючи на це, банки залишаються первинною ланкою фінансового ринку, яка має більші можливості, спектр послуг та надійність.

5. Останнім часом банки мають тенденцію до *універсалізації своєї діяльності*. Так, кількість спеціалізованих банків зменшується, розширюючи ряд продуктів, які надаються клієнтам: здійснення лізингу, форфейтингових, факторингових послуг тощо.

6. Відбувається *розгалуження філіальної мережі* більшості банків. Особливо активно здійснюються збільшення кількості філіалів та відділень великі банки.

7. На ринку фінансових послуг все ширше *поширюються процеси кооперації та консолідації* шляхом об'єднання, злиття й поглинання банків. У результаті створюються крупні фінансові конгломерати, набуваючи масштабів транснаціональних банків, які, без сумніву, мають великі конкурентні переваги та інтенсифікують конкуренцію в банківській сфері економіки.

8. *Концентрація капіталу в банківській сфері*, підвищення темпів капіталізації є однією з помітних тенденцій банківської діяльності: банки збільшують частку власних активів в порівнянні з запозиченими коштами.

9. Помітною стає тенденція *до розмиття меж між сферами банківських фінансових послуг* (валютною, кредитною діяльністю, операцій з цінними паперами) та *інтегрування банківських послуг з інвестиційною діяльністю* тощо.

10. За формою конкуренції банківський ринок являє собою більшою мірою олігополію. Така організація конкурентних відносин дає змогу банкам погоджувати свою політику між собою.

11. У банківській системі *активно впроваджуються новітні банківські технології*. Являючись результатом інтенсивного науково-технічного розвитку, інновації в банках сприяють збільшити рентабельність бізнесу, оптимізувати логістичні витрати, витрати на персонал, збільшити ефективність діяльності. Значного розвитку набуває надання віртуальних послуг (Інтернет-банкінг), маючи такі переваги як дешевизна надання послуг та легкий доступ.

Висновки. На основі розглянутих тенденцій розвитку банківської конкуренції можемо зробити висновок, що перераховані фактори як в сукупності, так і окремо, здійснюють суттєвий вплив на загострення конкурентної боротьби в банківській сфері. А це, в свою чергу, стимулює використання різноманітних інструментів для підвищення конкурентоздатності окремих банків.

Підводячи підсумок, слід зауважити, що діяльність банків в сучасних умовах характеризується жорсткою конкуренцією як з боку інших банківських установ, так і з боку небанківських інститутів. Під час планування діяльності необхідно врахувати розглянуті нами особливості банківської конкуренції, звернувши особливу увагу на вибір конкурентної стратегії банку, враховуючи власні конкурентні переваги й позиції та умови зовнішнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ: 1. Бабаян М. Н. Отличия конкуренции на рынке банковских услуг от конкуренции на иных финансовых рынках // Проблемы предпринимательства в экономике России. Межвузовский сборник научных трудов / Под. ред. А.В. Бандурина. – М.: ООО «Технологии стратегического менеджмента». – 2005. № 8. – С. 19-30. 2. Бабаян М. Н. Особенности банковской конкуренции // Экономика России: основные направления совершенствования. Межвузовский сборник научных трудов / Под. ред. А.В. Бандурина. – М.: ООО «Технологии стратегического менеджмента». - № 7. – С. 15 – 21. 3. Кудашева Ю.С. Совершенствование методики

оценки конкурентоспособности коммерческого банка: дис. на соискание уч. степени канд. экон. наук : 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Юлия Сергеевна Кудашева. – Ставрополь, 2007. – 186 с. **4.** Мостовенко Н. // Особливості конкуренції на ринку банківських послуг / Н. Мостовенко // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси» : зб. наук. праць / Луцький державний технічний університет. – Луцьк, 2000. – С. 19 – 26. **5.** Попков В. К вопросу о конкуренции в банковской сфере / В. Попков // Банковское дело. 2000. № 2. - С. 14 - 18. **6.** Пржанова П. Е. Банковская конкуренция: возникновение, специфические черты и особенности их проявления в России / А. Е. Пржанова : сборник тезисов докладов по материалам Четвертой научно-практической конференции (2001 г.) / Волжский гуманитарный институт. – Волгоград, 2001. – С. 115 – 120. **7.** Сорос Дж. Кризис мирового капитализма: Открытое общество в опасности / Дж. Сорос. – М.: НФ ПКО и НИТ, 1999. – 262 с. **8.** Портер М. Э. Конкуренция / М. Портер. – М.: Издательство Вильямс, 2000. – 608 с. **9.** Додонов С. Особенности конкуренции в банковском секторе российской экономики / С. Додонов // Сборник научных трудов СевКавГТУ. Серия «Экономика». – 2008. – № 8. – С. 15 – 18. **10.** Андрушків Н. Конкуренція як рушійна сила розвитку банківських послуг в Україні / Н. Андрушків // Наука молода. – 2007. – №8. – С. 76 – 79. **11.** Кузнецова Н. Аналіз тенденцій міжнародного ринку банківських послуг на сучасному етапі [Електронний ресурс] // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – Режим доступу : www.pdaa.com.ua/np/pdf2/34.pdf. **12.** Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. Стратегічний менеджмент банку: навчальний посібник. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2003. – 752 с. **13.** Конкуренція українським банкам з боку іноземних колег [Електронний ресурс] / «Ідеальна Країна»–«Електронна Демократія»–«Кадровий Реєстр». – Режим доступу : <http://www.kraina.org.ua/ua/module/finance/conception/851/alternative/> **14.** Пельтек Л. В. Шляхи підвищення доходності банку із урахуванням його цінової політики на ринку банківських послуг / Л. Пельтек // Вісник Запорізького національного університету. – 2008. – № 1(3). – С. 101 – 107. **15.** Шевцова О., Віхлевщук В. Конкуренція на фінансовому ринку: банківські конкурентні переваги / О. Шевцова, В.Віхлевщук // Економічний простір : збірник наукових праць. – 2009. - № 25. – С. 43 – 48.

Надійшла до редколегії 14.11.10